

Torsdag med THORS

14.4.83

FÖRNING och STÖRNING är händelsevis rimmande ord som kommer på tal i prof. Thors torsdagspalt denna gång. Flors-huvor och klockslagsprepositioner är också aktuella.

liten florshuva. Omskrivande uttryck för det tillståndet är vanliga.

Det var förra gången tal om ursprunget till namnet Sjundeå. Namnet Åbo har också tilldragit sig uppmärksamhet. Det skall kort sägas att förra leden är å, senare leden bo i en betydelse "större gård". Senare leden har alltså inte med bod, bodar att göra.

"I Sverige säger man klockan är 5 min. i 10, men här 5 min. före 10. Vilket är bättre?"

Iakttagelsen om bruket av I och före är riktig. Det märkliga är att rikssvenskt språkbruk ännu för en mansålder sedan kunde ha före. Nu är I helt dominerande. Det tycks också som om I var på väg in i språkbruket här, men bara i uttrycket "kvart i (tio, osv.)". Det hör man inte sällan hos oss numera.

I och för sig är båda uttrycken likvärdiga. Möjligen kan det tänkas att en uppgift om vad klockan är blir tydligare med före (som ju är ett lite längre ord och därför hörs bättre i otydligt tal), men i vanligt språk kan man inte säga att någotdera uttrycket (före eller I) är bättre. Men, som sagt, det kan vara av intresse att veta att "fem (minuter) i tio" osv. är det brukliga i Sverige.

Samma frågande undrar varifrån uttrycket en black om foten härrör.

Det är ett utmärkt exempel på ett uttryck som i äldre tid betecknade en konkret realitet lever kvar i bildlig mening. En black om foten var ett stycke, en kloss (av järn eller trä), som man förr i tiden hängde kring benet på en fånge. Bruket försvann, men uttrycket lever kvar som beteckning för ett hinder, ofta använt om ett sakförhållande som hindrar någon att handla såsom han skulle önska.

Av principiellt samma slag är ordet florshuva. För ungefär 250 år sedan skrev Linné att i väskan "lades microscop ... florhufva att fria sig för mygg" — det var före hans ryktbara resa till Lappland. En florshuva var en slöja för ansiktet, ofta men inte uteslutande buren av kvinnor.

Nu är ordet i denna användning borta; kvar är användningen som beteckning för berusning: ha en

Ordet förning och liktydiga ord har intresserat flera läsare. Jag har tänkt ytterligare över förning och kommit till det resultatet att det är den bästa beteckning som står till buds för "gåva som gäst har med sig", alltså som motsvarighet till "tuliaisia"; det är kort och har betydande användning. Att det finns sådana som använder förning om mat som någon har med sig kan inte hindra någon att ge ordet en vidare betydelse.

Helt kort skall ett östnyländskt dialektord för förning omtalas, nämligen tåmis (uttalas med långt å). Det är lån från finskans tuomisia.

Till slut i dag frågas det: "Heter det korrekt störning eller störing?"

I betydelsen "händelse, förlopp, åtgärd som stör", t.ex. störningar i radio eller TV, är det nuspråkliga ordet störning. Vi bör således hålla på ett ordslut -ning i detta fall. — En avvikande bildning är det speciellt finlandssvenska störing om "en störande person, en fridstörare", som skapades för några år sedan. Om man vill använda det, bör man hålla på formen störing.

Carl-Eric Thors